

FAMILIE OG SAMFUND I GRØNLAND OG DANMARK

Af cand. jur. *Agnete Weis Bentzon*

I en tidligere artikel i dette tidsskrift om ægteskab og familie i Grønland er nævnt, hvordan familien som institution i mange kulturer og også i den grønlandske i tidens løb har gennemgået betydningsfulde forandringer, navnlig derved at opgaver, som oprindeligt løstes inden for familielivets rammer, efterhånden er delt ud på en række andre samfundsorganer.

Tilbage for familien er 2 hovedopgaver: tilfredsstillelsen af menneskets behov for nær følelsesmæssig kontakt og omsorgen for den opvoksende slægt og dens sociale tilpasning.

Den sidste opgave er familien dog i vort samfund langt fra ene om at varetage, og svigter familien af en eller anden grund på dette punkt, træder samfundet helt eller delvis til med forskellige foranstaltninger.

Her skal forsøges en grov sammenligning af samspillet mellem familie og samfund på dette sidste område i Danmark og i Grønland.

I vort århundrede har den store betydning af barnets opvækst i god følelsesmæssig kontakt med sine forældre fået sin teoretiske, videnskabelige begrundelse. Psykologer og psykiatere indprenter os det gode familielivs afgørende betydning for barnets udvikling til en harmonisk tilpasningsdygtig voksen.

Samtidig kan det imidlertid se ud til, at psykiske lidelser hos børn som hos voksne er blevet et stadigt voksende samfundsproblem med stadigt større krav om behandlingsklinikker og terapeuter. Det forekommer ikke urimeligt at betragte dette som sammenhængende med den lavineagtigt hurtige udvikling af visse sider af vores i dag så komplekse kultur, således navnlig den tekniske, medens andre elementer af denne kultur stadig befinder sig på et udviklingstrin, der passede naturligt ind i en tidligere sammenhæng, der ikke længere består.

Den menneskelige tilpasningsevne sættes her på en hård prøve, og man må sikkert forvente at finde tydelige tegn på tilpasningsvanskeligheder. De kan læses i samfundets børneforsorgsproblemer, ungdomsproblemer og kriminalitetsproblemer for at nævne vigtige områder.

Man kan tænke sig problemet omkring de forskellige kulturelementers ujævne udvik-

Grønlandsk husmoder i færd med at flense et stykke hvalspæk.

Foto: W. Lüthy

ling løst ved, at samfundet søger at støtte og udvikle et eller flere af de hidtidige kulturelementer, der er mindre tilpasset de forandrede forhold, eller søger at udvikle andre kulturelementer, der kan supplere eller overtage det bestående kulturelements opgaver.

I det danske samfund forudsættes som det normale, at børn vokser op hos deres forældre, der har omsorgen for deres legemlige røgt og pleje og deres sjælelige udvikling.

Talrige offentlige foranstaltninger støtter hjemmene heri. Den offentlige skoleordning er vel det mest betydningsfulde supplement til hjemmene derved, at den overtager den almindelige del af uddannelsen. Andre eksempler er sundhedsplejerskeordningen, helbreds kontrol med børn under og i den skolepligtige alder, skolebespisning, økonomisk hjælp til mindrebemidlede ved tilskud til bolig, fradrag i skat, børnetilskud. Disse sidstnævnte foranstaltninger er måske af størst betydning for det såkaldte brudte hjem, det vil sige et hjem med et eller flere børn, men kun en af forældrene. Udtrykket omfatter som oftest både hjem, hvor begge forældre tidligere har levet, men hvor forholdet er opløst ved separation, skilsmisse eller død, og sådanne hjem, hvor den anden af forældrene aldrig har været tilstede – typisk den ugifte moder og hendes barn. Problemet er voksende, navnlig fordi antallet af opløste ægteskaber er stigende. Det »brudte hjem« anses almindeligvis for mindre egnet til at løse opdrageropgaven end den »hele familie«, men samfundet søger da navnlig gennem økonomisk støtte at styrke den enligstillede opdrager, vigtigst er vel det forskudsvis af det offentlige udbetalte bidrag. Ved oprettelse af vuggestuer, børnehaver, fritidshjem, der fungerer som modererstatning for børnene, sættes moderen i stand til at påtage sig faderens rolle – at søge arbejde. En anden politik går ud på gennem moderskabsydelse og lignende at erstatte mandens rolle som forsørger, således at også den enlige moder kan varetage de opgaver i hjemmet, en gift kvinde har mulighed for at varetage.

De nævnte børneinstitutioner står i princippet også åbne for den fuldstændige familie. Er den gifte kvinde udearbejdende, har hun mulighed for at få børnene anbragt der. Går hun hjemme, er det derimod i praksis næsten udelukket at få plads.

Kan ingen af forældrene klare opdrager- og forsørgeropgaven, overtager offentlige institutioner hernede gennem en stærkt udviklet børneforsorg forpligtelsen. Efter omstændighederne sættes et andet hjem – pleje- eller adoptivhjem – i stedet, men i de tilfælde, hvor barnets eget hjem heller ikke gennem støtte formår at løse opgaven, er den hyppigste løsning kortere eller længere ophold på en børneinstitution.

Fælles for alle de foranstaltninger, der er nævnt som eksempler i det foregående, er, at de er nødvendiggjort af en udvikling, der har svækket familiens effektivitet som varetager af opdrager- og forsørgerfunktionen for den opvoksende slægt.

I det grønlandske samfund er som tidligere omtalt den tekniske revolution på et begyndelsestrin. Kulturen er endnu langt mere homogen end i Danmark. Udviklingen har i hvert fald indtil de sidste år været rolig og jævn.

*De fleste grønlandske husmødre har en meget travl arbejdsdag.
Derfor må de store børn i vid udstrækning hjælpe med at passe mindre søskende.*

Foto: W. Lüthy

Familien har stadig mange af de opgaver, som den havde for flere generationers siden her.

Man kan derfor vente, at samfundets støtte og hjælpeforanstaltninger til familierne ikke har vist sig tilsvarende påkrævede, og et blik på forholdene, som de har været hidtil, bekræfter denne forventning, idet der kun på ganske enkelte områder har været tale om offentlig indblanding i eller medvirken til familiens opdragerfunktion.

Udviklingen har forlængst ført med sig, at undervisning og til en vis grad oplæring i erhverv er flyttet bort fra hjemmet til skolen og lærepladsen. Det komplekse samfunds krav til større uddannelse og længerevarende oplæring mærkes dog endnu kun i beskedent omfang i Grønland.

Egentlig kunne man vente at finde denne tidlige overgang fra forsørget til i hvert fald medforsørger ledsaget af en tilsvarende tidlig stiftelse af egen familie. Det er dog ikke tilfældet.

Erhvervsevnen indtræder for langt de fleste i 14-16-års alderen – de bliver for så vidt »voksne« i denne alder, men den økonomiske samhørighed med forældrene vedvarer – i hvert fald for sønnernes vedkommende – forældrenes liv ud og ændrer karakter, således at hovedforsørgerbyrden lidt efter lidt går over på den yngre generation.

Sammenhængende hermed bevarer forældrene højt op i årene en myndighed over deres børns anliggender, som børnene efter alt at dømme som oftest finder sig i uden oprør. Den yngre generations emancipation fra den ældre – løsriven sig fra den fædrene autoritet – som er et ofte skildret træk i vor vestlige kultur, synes ikke at have præget den hidtidige, grønlandske kultur og vil måske ikke forekomme udtalt i samfund med en rolig, langsom, kulturel udvikling, hvor livsformerne ændres ret umærkeligt fra generation til generation. Bryder nye kulturelementer hastigt ind over samfundet, vil vel disse ofte lettest blive accepteret af de yngre, og modsætninger mellem yngre og ældre derved følge.

Den juridiske ægteskabsalder har i lange tider kun ligget enkelte år under den danske – for mænd henholdsvis 19 og 21 år og for kvinder 17 og 18 år – og da man under udarbejdelsen af ægteskabsloven foretog en undersøgelse af den hyppighed, hvormed ægteskaber blev indgået i de yngste aldersgrupper, viste det sig, at ægteskaber indgået før den til den danske ægteskabsalder svarende alder var yderst sjældent forekommende.

På den anden side tyder navnlig de lægelige beretninger på, at den kønslige aktivitet begynder adskillige år før den nugældende ægteskabsalder.

De seksuelle vaner hos ungdommen før ægteskabsalderen var nok en nærmere undersøgelse værd.

Det er almindelig bekendt, at såvel promiskuiteten som et ret betydeligt antal uden for ægteskab fødte børn er problemer for de grønlandske samfund idag.

En effektiv kønssygdomsbekæmpelse hæmmes af den store promiskuitet, der dog fortrinsvis synes at herske blandt de ugifte samfundsmedlemmer.

De uden for ægteskab fødte børn udgør en større del af samtlige fødte børn, end tilfældet er hernede.

Skulle en undersøgelse vise, at promiskuiteten forekommer allerede i de helt unge år, og at de unge under ægteskabsalder optræder i stort antal som fædre og mødre, kunne det spørgsmål rejses, om det er rimeligt at have så høj en ægteskabsalder i et samfund af denne art, hvor erhvervsevnen indtræder tidligt.

Ganske vist er det også fra grønlandsk side hævdet, at den psykiske modenhed, der bl. a. gør parterne egnet til at varetage omsorgen for afkommet, ikke indtræder tidligere for den grønlandske ungdom end for den danske, men heroverfor kan man pege på det foromtalte træk ved det grønlandske familieliv, hvorefter flere generationer forbliver boende i samme husstand. Omsorgen for afkommet er derfor såre sjældent forældrenes sag alene. Bedsteforældrene og forældrenes søskende vil hyppigt være med herom.

I vort samfund er storfamilien ikke længere det normale. Voksne – specielt gifte – børn ønsker deres eget hjem. At bolignøden ikke sjældent danner en faktisk hindring herfor betragtes ubetinget som et onde. Også i Grønland går politiken i retning af at skaffe hvert ægtepar med deres børn særskilte boliger i stedet for f. eks. »storfamiliehuse«, men denne vej er først lige betrådt.

Jeg tror, man må gøre sig klart, at opløsningen af storfamilien ikke sker uden en samtidig betydelig svækkelse af familiens »effektivitet« bl. a. som børneopdrager.

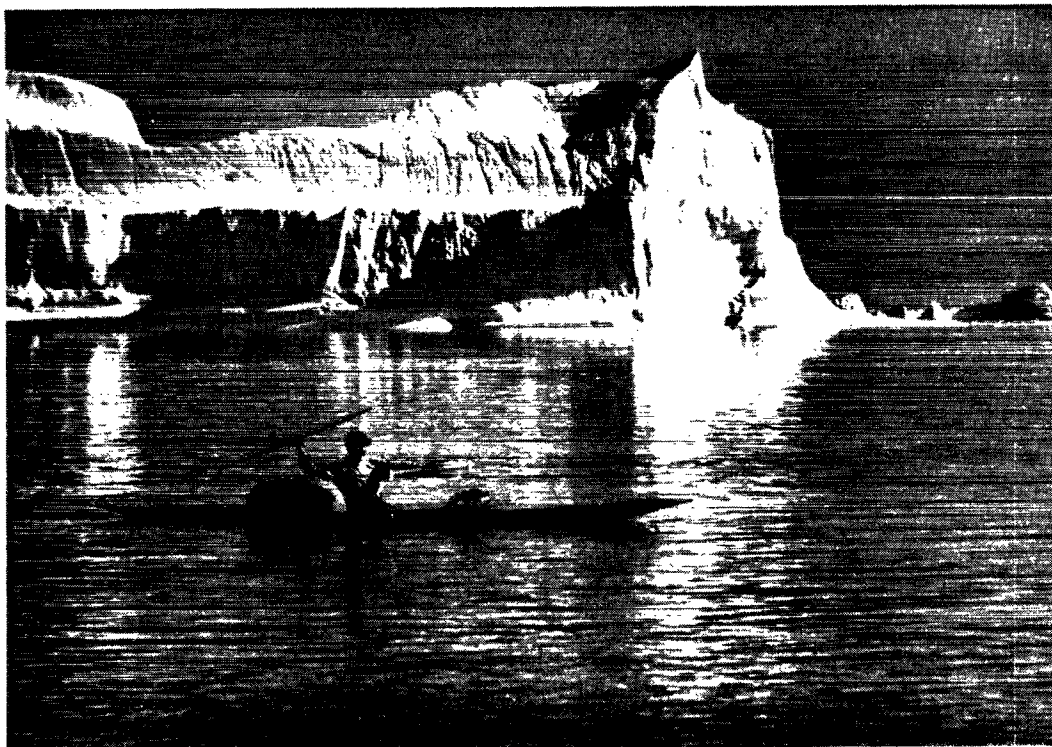
Den nu af psykologer så stærkt fremhævede afhængighed af moderen er i storfamilien en afhængighed af eller nær kontakt med flere voksne, der antagelig langt mere smertefrit kan afløse og erstatte hinanden, end andre kan erstatte moderen i den »moderne familie«. I storfamiliesamfundet opstår problemer omkring det brudte hjem ikke let. Også forældreløse børn skulle kunne finde en tilfredsstillende plads indenfor familiens rammer, men det har uvist af hvilken grund ikke ganske været tilfældet i Grønland.

Mens man har indtryk af, at grønlandske børn almindeligvis i høj grad får tilfredsstillet deres behov for tryghed og tillid under opvæksten, og at dette også gælder børn af ugifte mødre, berettes derimod lige fra de ældste kilder om forældreløses kummerlige tilværelse.

Plejebørnsforhold er hyppigt forekommende i Grønland, men langt fra alle plejebørn er forældreløse.

De fleste af disse forhold er sikkert fuldt tilfredsstillende, men det lader sig ikke benægte, at lidt større børn, der har mistet deres forsørgere, ofte har svært ved at få »ligeberettiget« indpas i en anden familie.

Skønt det vist ellers kan betegnes som et særsyn, at der er behov for myndighedernes indblanding i forholdet mellem forældre og børn, har netop plejeforhold ikke sjældent givet anledning hertil. For få år siden er denne tilsyns- og kontrolopgave for myndighederne blevet systematiseret og udvidet ved landsrådsvedtægten om børneforsorg.

Østgrønlandsk sælfanger på jagt efter føde til familien.

Foto: W. Lüthy

Forsorgen består som i Danmark af: 1) tilsyn med børn, herunder kontrol med plejeforhold, 2) forebyggende foranstaltninger som advarsler og pålæg overfor forældre, beskikkelse af særlig tilsynsværge o. lign., 3) børns anbringelse udenfor deres hjem.

Systemet har den danske ordning som forbillede, men navnlig de under 3) nævnte forholdsregler vil utvivlsomt få sit særlige præg derved, at børnene fortrinsvis må anbringes i et andet privat hjem, da børnehjemspladser for raske børn så godt som ikke eksisterer endnu. Kan man gennem udvidet kontrol og tilsyn med plejhjemmene sikre sig disses kvalitet, er en sådan privat anbringelse langt at foretrække for anstaltsanbringelse, hvormeget man end ville stræbe efter at gøre anstaltsatmosfæren hjemlignende.

Det vil være betydningsfuldt at registrere og derved nøje følge den myndighedsaktivitet, der i de kommende år vil følge af den nævnte nye landsrådsvedtægt om børneforsorg. Netop et spørgsmål som plejhjem contra børnehjem kan formentlig løses på baggrund af sådanne observationer.

Samtidig med vedtægten om børneforsorg vedtog landsrådet bestemmelser om underholdshjælp til børn, der ikke lever sammen med begge forældrene. Denne økono-

niske støtte fra det offentlige kan således ydes til plejehjem, men også til børn, der kun bor sammen med den ene af forældrene.

Reglerne skal bl. a. dække de danske regler om adgang til forskudsvis udbetaling af børnebidrag, men det er ikke knyttet til en bestående bidragspligt for den af forældrene, der ikke har børnene.

Også administrationen af denne vedtægt må påkalde interesse, og specielt må det vel her siges, at helt det samme behov for regler af denne art, som findes i Danmark, næppe består, så længe og i det omfang familielivet udfolder sig inden for storfamiliens rammer med de dertil knyttede begreber om indbyrdes forsørgerpligt inden for denne kreds.

Som resultat af den sammenligning, der her er forsøgt mellem familie og »familiepolitik« i Danmark og Grønland, kan fremhæves, at vi på den ene side har Danmark med byfamilietype i flertal, stærkt udviklet teknisk kultur og omfattende samfundsstøtte til familien, og på den anden side Grønland med storfamilietyper, ringe udviklet teknisk kultur og beskedne samfundsstøtte til familien.

Danmarks tekniske udvikling skal nu søges nået i Grønland på en brøkdel af den tid, udviklingen har taget her i landet.

Den skarpeste opmærksomhed bør derfor rettes mod de kulturelle problemer for familielivet, dette må føre med sig, og man kan rejse det spørgsmål, om en politik, der støtter storfamilien, f. eks. på byggeriets område, ikke vil sikre en harmonisk udvikling bedre end en slavisk efterligning af den danske udvikling på dette område, der jo bl. a. er forskellig fra den grønlandske ved processens varighed.

Men en sådan politik kan ikke udformes ved skrivebordet, den må bygges på undersøgelser i marken.